

УДК 341.48:343.974

Олійник Юрій Ярославович –
ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ,

Середа Тетяна Миколаївна –
старший інспектор докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ

Європейський досвід запобігання організованої злочинності

Статтю присвячено основним проблемам запобігання організованої злочинності з урахуванням зарубіжного досвіду. Крім того, в статті проаналізовано нормативно-правові акти, метою яких є попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею.

Ключові слова: протидія організованій злочинності, План дій Європейського Союзу по боротьбі з організованою злочинністю, між-державна взаємодія в сфері протидії, корупція.

Ступінь розробки теми. Розробка системи протидії злочинності завжди привертала увагу фахівців різних галузей права. Значний внесок у загальну теорію і практику протидії злочинності зробили В. В. Голіна, Н. О. Гуторова, Л. М. Давиденко, І. М. Даньшин, О. М. Джу-жа, В. С. Зеленецький, А. Ф. Зелінський, А. П. Закалюк, Я. Ю. Кондра-тьєв, І. П. Лановенко, О. М. Литвак, Ф. А. Лопушанський, В. Т. Нор, О. Я. Светлов, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. М. Трубников, І. К. Турке-вич, О. Ю. Шостко, В. І. Шакун та інші.

Актуальність дослідження. Комплексний характер реформ, які сьогодні відбуваються в правовому і політичному житті України, зумовлює необхідність проведення даного дослідження, яке пов'язане з формуванням правових інститутів, удосконаленням окремих галузей вітчизняного законодавства. В нашій державі вже давно існує потреба в розробці стратегії у галузі запобігання організованій злочинності з урахуванням зарубіжного досвіду і загальноєвропейської політики протидії організованій злочинності.

Водночас, в українській науці практично відсутні дослідження, присвячені загальній характеристиці злочинності в ЄС, хоча науково-

пізнавальне та прикладне значення такого аналізу для розвитку вітчизняної кримінології в умовах євроінтеграції очевидне.

Деякі вчені вважають, що не слід шукати відмінностей у змісті термінів “попередження”, “запобігання”, “профілактика”, “припинення” і, що зміст цих термінів один і той самий, вони є синонімами і відбивають необхідність вжиття таких заходів, які б попередили, а потім і зовсім виключили б появу будь-яких проступків, які завдають шкоду суспільству. Як зазначає О. М. Джужа, “термінологічна дискусія стосовно розмежування цих понять, що визначають одне й те саме явище, явно недоцільна, оскільки не має теоретичного та практичного сенсу, є явно надуманою, поглиблює понятійну плутанину, змушує вчених “переключатися” з аналізу змісту явища на його етимологічну оболонку” [1, с. 136].

Як слушно зауважив президент Академії правових наук В. Я. Тацій, захист економіки України неможливий без протидії організованій злочинності, що вимагає удосконалення законодавства [2, с. 10].

Термін “запобігання”, згідно з думкою західних кримінологів, охоплює будь-яку дію, що спрямована на зниження рівня злочинності, а також на зменшення почуття жаху перед злочинністю у населення [3, с. 70].

Стосовно терміну “протидія”, ми поділяємо думку А. П. Закалюка, що це поняття належить до класу узагальнених, відтворює загальну сутність, що полягає в чиненні супротиву. Може бути використаний для відтворення загального впливу на злочинність, однак лише односторонньо “супротив” відображає останній та не містить однозначного відображення поняття запобігання злочинності, тобто не може вживатися як такий, що за сутністю тотожний поняттю “запобігання”, навіть коли вживається в широкому значенні [4].

Відповідно до спільного Плану дій ЄС по боротьбі з організованою злочинністю, термін “протидія” визначається як “діяльність, що сприяє зменшенню злочинності як соціального феномену як кількісно, так і якісно, завдяки постійним і структурованим заходам співробітництва або через спеціальні ініціативи” [5]. Запобігання (згідно з визначенням Ради ЄС) – діяльність, яка охоплює всі заходи, що сприяють скороченню злочинів, а також зменшенню відчуття небезпечності (небезпеки) у громадян як кількісно, так і якісно безпосередньо за допомогою утримання від злочинних дій або через політику і втручання, спрямовані на зменшення можливостей для вчинення злочинів, а також через впливи на причини злочинності. Ця практика містить роботу урядових та інших компетентних органів влади, систему кримінальної юстиції, місцеві органи влади, асоціації фахівців приватного сектора, добровольців, дослідників і громадськість, які діють за підтримки ЗМІ [6].

Окремими складовими теорії запобігання в зарубіжних країнах є соціальне запобігання (пов’язане із проведенням великих прогресивних соціально-економічних перетворень у суспільстві), реабілітаційний

підхід (надає вирішального значення позитивному впливу на особистість потенційних злочинців, а також тих, хто вже раніше вчиняв злочини, з метою запобігання повторному вчиненню антисуспільних дій), ситуаційне запобігання (спрямоване на зменшення можливостей злочинців учинити будь-які суспільно небезпечні дії шляхом зміни уявлень злочинців щодо перспектив покарання за злочини), стратегії правоохоронних органів, спрямовані на своєчасне виявлення і покарання злочинців.

У сфері протидії організованій злочинності в європейських країнах можна виокремити два основних підходи: репресивний і запобіжний (превентивний) або традиційний і нетрадиційний. Традиційний підхід (репресивний), пов'язаний, насамперед, із належним функціонуванням системи кримінальної юстиції. Він охоплює: 1) добре розроблене кримінальне законодавство, особливо щодо відмивання брудних грошей і конфіскації злочинно отриманих коштів; 2) процесуальне законодавство, перш за все, те, що стосується співпраці у сфері правової допомоги (наприклад, співробітництво у рамках Євроюсту); 3) засоби і ресурси, що дають змогу адекватно проводити розслідування цієї категорії справ (спеціалізовані центральні агентства по боротьбі з небезпечними організованими угрупованнями).

Відомий англійський криминолог М. Леві вважає, що немає абсолютної демократії між репресованими підходами або інтервенцією, що впроваджуються системою кримінальної юстиції. Учений зазначає, що репресивні заходи є одночасно запобіжними (превентивними). Наприклад, боротьба з незаконною міграцією є превентивним засобом недопущення подальшого розповсюдження наркотиків, якщо мігрант має намір потрапити в країну саме для такої роботи тощо [4].

Отже, провідне місце серед міжнародних організацій, які забезпечують координацію всіх заходів щодо організації в сфері протидії організованої злочинності, посідає Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН). Метою діяльності даної організації є підтримання та зміцнення миру, міжнародної безпеки і розвиток співробітництва між державами світу.

Зазначимо, що Генеральною Асамблеєю ООН затверджено Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, метою якої є сприяння співробітництву в справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею. Держави-учасниці здійснюють свої зобов'язання відповідно до принципів суверенної рівності та територіальної цілісності держав і принципу невтручання у внутрішні справи інших держав. Держави-учасниці надають одна одній найширшу взаємну правову допомогу в розслідуванні, кримінальному переслідуванні та судовому розгляді у зв'язку із учиненими на їхніх територіях злочинами [7].

Як зазначено у п. 2 ст. 31 Конвенції, “охоплює стратегії із обмеження можливостей здійснення злочинної діяльності шляхом скорочення іс-

нуючих чи майбутніх можливостей для організованих злочинних груп діяти на законних ринках при використанні доходів від злочинів за допомогою законодавчих, адміністративних та інших заходів” [7].

Організована злочинність прагне проникнути у законну економіку внаслідок низки причин, наприклад, з метою: по-перше, легалізувати та інвестувати прибутки від злочинності; по-друге, отримати контроль над територією, на якій злочинні групи проводять свої операції для одержання максимальних економічних і політичних зисків і зведення до мінімуму ризику затримання, арешту та засудження.

Європейська система, забезпечена належними телекомунікаційними технологіями, розпочала роботу з раціоналізації міжнародного співробітництва, створила систему контакту та підтримки для подальшого удосконалення якості річних доповідей щодо ситуації з організованою злочинністю. Крім того, прийнято спільні дії з приводу програми “Falcone” щодо відмивання грошей, кримінальної участі в злочинних організаціях і поліпшення процесу взаємодопомоги з країнами-кандидатами розроблено пакт попереднього вступу, також визначено подальші заходи стосовно, наприклад, запобігання організованій злочинності й стратегії Європейського Союзу по боротьбі зі злочинами з використанням високих технологій. Під час переговорів з ООН Європейський Союз рішуче заявив про свою позицію щодо проекту Конвенції про транснаціональну організовану злочинність та з Радою Європи з приводу проекту Конвенції про кібернетичні злочини [4].

Також необхідно зазначити, що в Законі України “Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом” [9] підкреслюється, що держави-члени Ради Європи та інші держави, які підписали Конвенцію вважають своєю метою досягнення більшої єдності між її членами у проведенні спільної кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства, у боротьбі з тяжкими злочинами, що стали зростаючою міжнародною проблемою, у створенні ефективної системи міжнародного співробітництва. Ратифікуючи Конвенцію, Україна приєдналася до багатьох країн, що стали на шлях непримиренної боротьби зі злочинцями в усьому світі.

Як зазначив М. Щетінін, корупція та організована злочинність є глобальними проблемами світового співтовариства. Ці два міцно пов’язані явища є основною небезпекою для розвитку сучасної цивілізації, оскільки створюють непереборні перешкоди для нормального функціонування і соціально-економічного прогресу суспільства [10].

З метою відповідності та постійного підтримання такого організаційного та правового рівня Україні необхідно здійснити своєчасну імплементацію міжнародних стандартів у національну систему для її відповідності сучасним світовим стандартам тощо.

З огляду на те, що проблема організованої злочинності розглядається як політичне питання для ЄС, серйозна політика щодо злочинності не може розцінюватись тільки як національна або як проблема, яку повинна вирішувати виключно система кримінальної юстиції. Як кожною національною державою, так і в масштабі всієї міжнародної спільноти розв'язується головне завдання – зменшення розмаху організованої злочинної діяльності й відповідно її доходів [4].

Сьогодні все частіше різні країни починають розробляти і впроваджувати “особливі” заходи запобігання організованій злочинності. До основних можна віднести профілактичну діяльність (надання інформації громадянам щодо різних збитків, які заподіяні організованою діяльністю).

Проект OCCRP допомагає громадянам Східної Європи та Євразії краще зрозуміти, яким чином організована злочинність і корупція впливають на її життя. У рамках проекту здійснюються всеохоплюючі журналістські розслідування конкретних випадків, пов'язаних із даною проблематикою, а також збираються і розповсюджуються останні новини по цих регіонах.

Отже, у дослідженнях країн-членів Європейського Союзу є багато цінних особливостей досвіду протидії організованій злочинності, які можуть бути запозичені нами, зокрема: розробка стратегії протидії організованій злочинності, в якій сформовано чіткі пріоритети щодо діяльності; перевірка відповідності наявного законодавства, спрямованого на боротьбу з різними формами незаконного накопичення багатства, використання товарів, грошей та інших благ, які є доходами від організованої злочинності, з боку спеціальної парламентської комісії, реальне впровадження у практику комплексних державних програм протидії як організованій злочинності, так і корупції.

Позитивно вплинути на розвиток нашої держави може прийняття таких нормативних документів, які допоможуть “цивілізувати” розвиток бізнесу, обмежать присутність монополій на ринку, сприятимуть залученню іноземних інвестицій, знизять рівень уразливості легальної економіки, щоб перешкодити можливому проникненню в неї організованих злочинних груп.

Слід зазначити, що організована злочинність стає сьогодні суттєвим фактором посилення соціальної напруги і дестабілізації суспільних відносин, перешкоджає оздоровленню економіки, впорядкуванню споживчого ринку, сприяє деформації нових форм економічних підприємницьких відносин.

Організована злочинність є і залишається одним із факторів суспільного розвитку, її масштаби – це реальна загроза становленню соціально-економічних реформ і входження України в світове співтовариство.

Список використаних джерел

1. Курс кримінології: Загальна частина : підручник : [у 2 кн.] / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін. ; [за заг. ред. О. М. Джужи]. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 1 / відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв. – 352 с.
2. Тацій В. Про науково-дослідницьку роботу Академії правових наук України у 2004 році [Текст] / В. Тацій // Вісн. акад. правових наук України. – 2005. – № 2. – С. 10–14.
3. Шостко Е. Ю. Теоретические предпосылки разработки и реализации программ предупреждения преступности несовершеннолетних в США : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право” / Е. Ю. Шостко. – Х., 1997. – 205 с.
4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика [Текст] : [у 3 кн.] / А. П. Закалюк. – К. : Ін. Юре, 2007. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 422 с.
5. Шостко О. Ю. Адміністративний підхід до проблеми протидії організованій злочинності у Нідерландах / О. Ю. Шостко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журн. – 2008. – Вип. 18. – С. 108–118.
6. План дій ЄС по боротьбі з організованою злочинністю / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/133258.htm>.
7. Генеральна Асамблея ООН. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [Текст] : затв. 15 листоп. 2000 р. / Генеральна Асамблея ООН // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2009. – Вип. 8. – С. 17–54.
8. Репецкая А. Л. Транснациональная организованная преступность: характеристика, причины, стратегии контроля / А. Л. Репецкая. – Иркутск, 2001. – 196 с.
9. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму [Текст] : Закон України від 17 листоп. 2010 р. № 2698-VI / Україна. Верховна Рада // Урядовий кур'єр. – 2010. – С. 8–13.
10. Щетинін М. Корупція та її взаємозв'язок з організованою злочинністю [Текст] / М. Щетинін // Персонал. – 2011. – № 3. – С. 50–58.

Статья посвящена основным проблемам предотвращения организованной преступности с учетом зарубежного опыта. Кроме того, в статье проанализированы нормативно-правовые акты, целью которых является предупреждение транснациональной организованной преступности и борьбы с ней.

The article is devoted to the basic problems of prevention of organized crime, taking into account international experience. In addition, the article analyzes regulations aimed at the prevention of transnational organized crime and the fight against it.

Стаття надійшла до редакції журналу 5 березня 2013 року.